

**การแลกเปลี่ยนผลผลิตของชุมชนรอบทะเลสาบสงขลา
ในสมัยเรือแม่ (พ.ศ. ๒๔๖๕- พ.ศ. ๒๕๑๖)**

**บทคัดย่อ
ของ
อุทิศ สังขรัตน์**

**เสนอต่อมหาวิทยาลัยทักษิณ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาไทยคดีศึกษา
มีนาคม ๒๕๔๖
ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยทักษิณ**

งานวิจัยฉบับนี้ เป็นการศึกษาการแลกเปลี่ยนผลผลิตของชุมชนรอบทะเลสาบสงขลา ในสมัยเรือแม่ (พ.ศ. ๒๔๖๕-พ.ศ. ๒๕๑๖) โดยมุ่งศึกษาใน ๓ ประเด็น คือ ปัจจัยที่มีผลต่อการแลกเปลี่ยนผลผลิต ลักษณะการแลกเปลี่ยนและผลผลิตที่นำมาแลกเปลี่ยน และ ผลกระทบจากการแลกเปลี่ยน ผู้วิจัยใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม โดยวิธีการสัมภาษณ์ สังเกต และถ่ายภาพประกอบ แล้วเสนอผลการวิจัยแบบพรรณนาวิเคราะห์ ซึ่งผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้

ปัจจัยที่มีผลต่อการแลกเปลี่ยนผลผลิต มี ๕ ประการ คือ ปัจจัยด้านพื้นที่ ซึ่งประกอบด้วยพื้นที่เขา-ควน เป็นพื้นที่ที่มีผลผลิตจากป่ามาแลกเปลี่ยน พื้นที่ราบลุ่มเกษตรกรรม เป็นพื้นที่ที่มีผลผลิตข้าวไร่แลกเปลี่ยนเป็นหลัก และพื้นที่น้ำและป่าพรุ มีผลผลิตจากการประมง รวมทั้งหัตถกรรมกระจูดเป็นผลผลิตสำคัญในการแลกเปลี่ยน ท่าเรือแม่ที่ใช้แลกเปลี่ยน เป็นท่าเรือที่เรือแม่เคยจอดรับส่งสินค้าและผู้คนรอบทะเลสาบสงขลา รวมทั้งเป็นที่พักสินค้าจากชุมชนรอบนอกท่าเรือ ซึ่งต่อมาบริเวณริมท่าเรือแม่ก็ได้พัฒนามาเป็นตลาดนัด และตลาดการค้าของชุมชน ซึ่งประกอบด้วย ท่าเรือแม่สงขลา ท่าเรือแม่ปากพะยูน ท่าเรือแม่ระโนด ท่าเรือแม่ลำปำ ท่าเรือแม่ประดู่เรียง ท่าเรือแม่ทะเลน้อย และท่าเรือแม่คูซูด ปัจจัยทางด้านการเมืองการปกครอง เป็นปัจจัยที่ทั้งสนับสนุนส่งเสริมและเป็นอุปสรรคในแลกเปลี่ยน ปัจจัยทางด้านการคมนาคม ซึ่งประกอบด้วย การคมนาคมทางรถยนต์ การคมนาคมทางรถไฟ และการคมนาคมทางน้ำ เป็นปัจจัยที่สนับสนุนให้เกิดการติดต่อแลกเปลี่ยน รวมทั้งทำให้ตลาดการแลกเปลี่ยนขยายตัวขึ้น ปัจจัยทางด้านเครือข่ายความสัมพันธ์ ซึ่งประกอบด้วย ระบบเกลือ การผูกคอง การออกปากกินวาน การนับญาติ เป็นปัจจัยที่ล้วนสนับสนุนส่งเสริมให้มีการแลกเปลี่ยนโยงใยเป็นระบบเครือข่ายของผู้คนในชุมชนรอบทะเลสาบสงขลา ส่วน ลักษณะการแลกเปลี่ยน และผลผลิตที่นำมาแลกเปลี่ยน มีดังนี้ ลักษณะการแลกเปลี่ยนมี ๓ ประการ คือ การแลกเปลี่ยนสิ่งของและแรงงานเพื่อผลประโยชน์ตอบแทน ซึ่งประกอบด้วย การแลกเปลี่ยนโดยไม่หวังผลตอบแทนโดยตรงและทันที การแลกเปลี่ยนอย่างสมคูล และการแลกเปลี่ยนแบบลบบ การแลกเปลี่ยนทั้ง ๓ ประการนี้ ล้วนหวังผลตอบแทนทั้งสิ้นทั้งการตอบแทนทันทีที่แลกเปลี่ยน และมีผลตอบแทนในเวลาต่อมา การแลกเปลี่ยนสิ่งของและแรงงานโดยกระจายผลผลิตไปยังสมาชิกของชุมชน เป็นการแลกเปลี่ยนที่รวมผลผลิตไว้ส่วนกลาง แล้วกระจายผลผลิตเหล่านั้นไปยังสมาชิกเมื่อจำเป็น การแลกเปลี่ยนแบบเงินตราหรือการค้า เป็นการแลกเปลี่ยนที่ใช้เงิน

ตราเป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยน ซึ่งเริ่มมีมากขึ้นนับตั้งแต่ทศวรรษ ๒๔๘๐ เป็นต้นมา จนได้พัฒนาเข้าสู่ระบบการค้าที่ใช้เครดิต ผลผลิตที่นำมาแลกเปลี่ยนมี ๕ ประการ คือ ผลผลิตจากป่า ซึ่งเป็นผลผลิตจากพื้นที่เขา-ควน ผลผลิตจากการเกษตร ประกอบ ด้วย ผลผลิตจากการทำนา เป็นผลิตจากพื้นที่ราบลุ่มเกษตรกรรม ผลผลิตจากการทำ ตาลโตนด เป็นผลผลิตที่ได้มาจากชุมชนบนคาบสมุทรสทิงพระและทุ่งระโนด แล้ว กระจายไปแลกเปลี่ยนรอบลุ่มทะเลสาบสงขลาและบริเวณใกล้เคียง ผลผลิตจากการ เลี้ยงสัตว์ เป็นผลผลิตที่ชุมชนรอบทะเลสาบสงขลานำไปแลกเปลี่ยนกับชุมชนเมืองและ ประเทศเพื่อนบ้าน ผลผลิตทางการประมง เป็นผลผลิตของพื้นที่น้ำและป่าพรุ ซึ่งมีทะเลสาบสงขลา ทะเลน้อย และพรุควนเคร็งเป็นแหล่งผลิตที่สำคัญ ผลผลิตทางด้าน หัตถกรรม เป็นผลผลิตจากทรัพยากรในพื้นที่รอบลุ่มทะเลสาบสงขลามาผลิต โดยผ่าน กระบวนการใช้ทักษะฝีมือ ศิลปะ และความประณีต ส่วนใหญ่เป็นเครื่องมือที่ใช้ในการ ผลิต และสิ่งของเครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน ผลผลิตที่เกี่ยวข้องอื่น ๆ เป็นผลผลิตที่ได้ จากการแปรรูปผลผลิตทุกประเภท ทั้งการแปรรูปอาหาร การนำผลผลิตที่ได้มาประยุกต์ ให้เกิดผลผลิตชนิดใหม่ ที่สามารถแลกเปลี่ยนกับชุมชนอื่น ๆ ได้ และ ผลกระทบจาก การแลกเปลี่ยนมี ๓ ประการ คือ ผลกระทบทางด้านเศรษฐกิจ ซึ่งทำให้เกิดผลดังนี้ การผลิตขยายตัวมากขึ้น การใช้เงินตราขยายตัวมากขึ้น เกิดตลาดนัดแลกเปลี่ยนและร้าน ชำเพิ่มขึ้น ผลผลิตมีการกระจายตัวมากขึ้น ผลกระทบทางด้านสังคมวัฒนธรรม ทำให้ เกิดผลดังนี้ เกิดการเคลื่อนตัวของชุมชนและมีการอพยพย้ายถิ่นมากขึ้น เกิดวัฒนธรรม ร่วมของชุมชนรอบทะเลสาบสงขลา ระบบเกลือและเกลือติดยาขยายตัวเป็นวงกว้างขึ้น ภาพของความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนชัดเจนขึ้น เกิดค่านิยมนักเลง และค่านิยมทางด้าน การศึกษามีมากขึ้นจากการติดต่อแลกเปลี่ยน ผลกระทบทางด้านสิ่งแวดล้อม จากการ ขยายตัวของตลาดการแลกเปลี่ยน การคมนาคมที่สะดวกขึ้น และมีการผลิตมากขึ้น ทำ ให้เกิดผลกระทบทางด้านสิ่งแวดล้อมดังนี้ ป่าไม้และสัตว์ป่าในเขตพื้นที่เขา-ควนลดลง อย่างรวดเร็ว ทรัพยากรสัตว์น้ำในทะเลสาบสงขลาลดปริมาณลง ฝนไม่ตกต้องตามฤดู กาล เกิดอุทกภัยซ้ำซ้อน และทะเลสาบสงขลาตื้นเขิน จนกลายเป็นปัญหาของชุมชน รอบทะเลสาบสงขลาในเวลาต่อมาหลังยุคเรือเมล์ ดังคำกล่าวที่ว่า “เมื่อน้ำเปลี่ยน พืช เปลี่ยน สัตว์เปลี่ยน คนเปลี่ยน ชุมชนเปลี่ยน สังคมก็เปลี่ยนตามไปด้วย”

**PRODUCT EXCHANGE AMONG THE COMMUNITIES AROUND
THE SONGKHLA LAGOON IN THE DAYS OF PACKET BOAT
(1922 – 1973)**

An Abstract

By

U-thit Sungkharut

**Presented to Thaksin University in partial fulfillment of the requirements
for the Master of Arts degree in Thai Studies**

March 2003

Copyrighted by Thaksin University

This research was a study of product exchange among the communities around the Songkhla Lagoon in the days of packet boat (1922-1973) with particular reference to three points: factors affecting product exchange, types of the exchange and products involved, and exchange impacts. The researcher collected fieldwork data by interview, observation, and photographic illustration. The research findings were reported in the form of analytical description, which may be summarized as follows.

There were five factors affecting the exchange. First was the factor of area. The types of area involved were hilly area where products of the wild were exchanged, lowland agricultural area where the exchange had to do mainly with rice, and water and swamp-forest area where products of fishery and jute handicraft were chiefly exchanged. The packet-boat pier where the exchange took place was one where the packet boat stopped for incoming and outgoing goods and passengers around the Lagoon. The pier also served as a depot for goods from communities outside. Subsequently, the area around such a pier developed into a periodically-appointed market and a community market for trade. There were the packet-boat piers of Songkhla, Pakphayoon, Ranoat, Lumpum, Praduriang, Thalaynoi, and Khookhut. Next was the factor of politics and local administration, which promoted as well as handicapped the exchange. The factor of transportation involved motor car, railroad, and waterway, which was favorable to the exchange and helped to expand the exchange market. The factor of network of relations consisted of a system of camaraderie, relation by betrothal and marriage, appeal for labor with meals provided, and kinship tracing. These factors served to support and promote an exchange network among the people around the Lagoon. Of the types of

exchange there were three. The exchange of things and labor for certain benefits was of three kinds: exchange with no expectation of direct or immediate benefit, balanced exchange, and negative exchange. In all the three kinds of exchange, benefits were expected, either immediate or delayed. The exchange of things and labor by distributing products among community members was the kind of exchange in which products were brought to a focal point and then distributed to members as needed. The exchange by means of currency or trade was based on currency as medium of exchange and began to prevail from the decade of 2480's Buddhist Era (1937's A.D.), subsequently developing into a credit trade system. Products exchanged were of five types: products from the jungle from hilly areas, agricultural products from lowland agricultural areas; toddy-palm products from the communities on the Sathingphra peninsula and the Ranoat field the exchange of which spread around the Lagoon and its vicinity; products from animal raising that the communities around the Lagoon exchanged with urban communities and neighboring countries; fishery products from water and swamp-forest areas with the Lagoon, the fresh-water section of the Lagoon, Thalaynoi, and the Phru Khuankhreng swamp as principal sources of production; handicraft products from the resources of the areas around the Lagoon through a process involving skill, art, and refinement, consisting mostly tools for production and items of daily use; other related products processed from products of all the other types into food products and other innovations that could be exchanged with other communities. There were three types of impact of the exchange. The economic impact resulted in production expansion, increasing use of currency, growth of periodically appointed markets for exchange and of grocery stores, and greater distribution of products. The socio-cultural impact

gave rise to increasing community mobility and migration, a common culture of the communities around the Lagoon, a wider circle of camaraderie and kinship systems, and values for big-hearted, sportsmanlike personality and for education. The environmental impact from the expansion of exchange markets, from easier communication, and from increasing production brought about the following phenomena: rapid diminution of forests and wild animals in hilly areas, decrease in water-animal resources in the Songkhla Lagoon, unseasonable rain, repeated flooding, and the Lagoon turning shallow, with consequent problems for the communities around the Lagoon after the packet-boat era, thus befitting this saying: "As water, plants, animals, people, and communities change, so does society."